

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10807656>

Accepted: 05.03.2024

Afet Ve Savaş Sonrası Etkilenen Kültürel Mirasın Tarihi Çevrede Yeni Tasarım Bağlamında İncelenmesi: Dünya Örnekleri Üzerinden Habib-İ Neccar Cami İçin Tasarım Yaklaşımı Önerisi

Analysis Of Cultural Heritage Affected After Disasters In The Context Of New Design In Historical Environment: A Proposal For Habib-I Neccar Mosque Through World Examples

Aysel Özge KOCABAŞ

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Adana, Türkiye
ayselozge50@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-6527-7293>

Azra TURGUT

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Adana, Türkiye
azratrgt@hotmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-8041-1332>

Tuçenur ERBİLGİN

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Adana, Türkiye
mimtucerbilgin@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-0653-6892>

Fatma Seda ÇARDAK

fscardak@atu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8232-5137>

Özet

Ülkemiz, konumu ve jeolojik özellikleri dolayısıyla geçmişte ve günümüzde başta deprem olmak üzere birçok doğal afete maruz kalmıştır. Yaşanan bu afetler ekonomik ve çevresel kayıpların yanı sıra birçok tarihi ve kültürel mirasın da zarar görmesine sebep olmuştur. Özellikle depremler büyük yıkıcı etkilerinden dolayı, tarihi yapıların gelecek nesillere aktarılmasında büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Ülkemizde yakın zamanda yaşanan, 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli deprem sonucunda, depremin hasarının en ağır hissedildiği Antakya'da tarihi çevre ve yapılarda büyük ölçüde hasarlar ve bozulmalar meydana gelmiştir. Bu çalışma kapsamında, depremden büyük ölçüde tahrip olan Antakya tarihi kent merkezinde yer alan Habibi Neccar Camii'nin deprem sonrası durumu tespit edilmiştir. Kültürel mirasın kendine has kimliğini ve tarihsel bağlamını korumak, gelecek nesillere aktarabilmek için ne tür müdahalelerde bulunulabileceği araştırılmıştır. Bu bağlamda büyük afetler sonrası yıkım ve tahribata uğrayan Dünya'nın farklı bölgelerindeki kültürel miras örnekleri araştırılmış, afet sonrası yapılan koruma ve tasarım uygulamaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Çevre, Yeni Tasarım, Antakya, Deprem, Restorasyon, Habib-i Neccar

Abstract

Due to its location and geological characteristics, our country has been exposed to many natural disasters, especially earthquakes, in the past and today. These disasters have caused economic and environmental losses as well as damage to many historical and cultural heritage. Especially earthquakes pose a great threat to the transfer of historical buildings to future generations due to their great destructive effects. As a result of the recent earthquake in our country, dated 6 February 2023 and centred in Kahramanmaraş, the historical environment and buildings in Antakya, where the damage of the earthquake was felt most severely, were severely damaged and deteriorated. Within the scope of this study, the post-earthquake condition of the Habibi Neccar Mosque in the historical city centre of Antakya, which was largely destroyed by the earthquake, was determined. What kind of interventions can be made in order to preserve the unique identity and historical context of cultural heritage and to transfer it to future generations has been investigated. In this context, examples of cultural heritage in different parts of the world that have suffered destruction and devastation after major disasters have been investigated, and post-disaster conservation and design practices have been examined.

Keywords: Historic Environment, New Design, Antakya, Earthquake, Restoration, Habib-i Neccar

1.Giriş

Antakya, Anadolu'nun en önemli ve eski yerleşim yerlerinden biridir. Müslümanlığın Anadolu'ya yayılmasının merkezi olan Habib-i Neccar Cami, kentteki önemli tarihi yapılarıdır. Araştırmanın amacı Habib-i Neccar Cami'nin geçmişten günümüze tarihi ve önemi üzerinde durularak 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli deprem sonrası durumunu değerlendirmektir. Kurtuluş Caddesinde bulunan Habibi-i Neccar Cami kent tarihi boyunca birçok deprem geçirmiş ve onarım süreçleri yaşamıştır.

Geçmişten günümüze ülkemizde ve dünyada deprem ve büyük afetler neticesinde birçok kent ve tarihi yapı hasar almıştır. Büyük yıkımlar sonrası kültürel mirasın ve tarihi dokuların nasıl canlandırıldığı örnekler üzerinden incelenerek Habibi-i Neccar Cami ve çevresinin tekrar ayağa kaldırılması, korunması ve geliştirilmesi için önerilerde bulunulması amaçlanmaktadır.

2.Materyal Ve Yöntem

Yazılan makalenin birinci bölümünde; Antakya'nın tarihi önemi ve tarih boyunca geçirdiği depremler üzerine bulgular toplanmış ve literatür taraması yapılmıştır. Bu bölümün amacı Antakya kentinin tarihi önemi ve gelecek kuşaklara aktarılabilir olmasının gerektiğini anlatmaktır. Antakya bir deprem bölgesi olduğu için yapılacak tasarımlarda bunlara dikkat edilmesi gerektiği aktarılmaya çalışılmıştır. Makalenin ikinci bölümünde; kentin en önemli noktası olan Habib-i Neccar Cami ve çevresi, alan çalışması ve literatür çalışması ile elde edilen belge ve haritalar üzerinden detaylı olarak belirtilmiştir. Üçüncü bölümde alan çalışması ve fotoğraflama gibi belgeleme yöntemleriyle 6 Şubat depremi ve sonrasında kültürel mirasın durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapının neden yıkıldığı ve taşıyıcı sistemi anlatılmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde benzer afetlerden veya savaşımlardan etkilenmiş ve neredeyse bazı bölümleri yok olmuş tarihi yapıların tasarım yaklaşımları ve ilk müdahaleleri anlatılmaya çalışılmıştır. Beşinci bölümde ise Habibi Neccar Cami için örnek binalardan bir tasarım yaklaşımı önerisi yapılmıştır. Cami tasarımı için öneriler getirilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI	ALAN ÇALIŞMASI	ÖRNEK ANALİZİ	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ
Antakya Kenti Tarihi ve Önemi	Cami ve Çevresi Analizi	Sant Pere Kilisesi Müzesi, Esmâ Sultan Yalısı, Alman	İncelenen Örneklerin Tablolaştırılması
Antakya'da gerçekleşen depremler	Hasar Durum Tespiti	Parlamento Binası, Notre-Dame Katedrali	Örnek Analizleri Sonucu Habib-i Neccar Cami İçin
Habibi Neccar Cami Tarihi	Gözlem ve Belgeleme	Yeniden Tasarım Yaklaşımlarının İncelenmesi	Önerilerin Geliştirilmesi
Habibi Neccar Cami Mimari Özellikleri			
Restorasyon ve Onarımlar			

Tablo1. Çalışmanın Metodolojisi (Yazar, 2023)

3.Araştırma Bulguları

3.1.Antakya Kenti Tarihi ve Önemi

Antakya kenti tarihte birçok uygarlık ve farklı kültürlerin izlerini taşıyan tarihi ve kültürel olarak güçlü bir kenttir. M.Ö. 300 yılında Helenistik Çağ'da kurulan kent, Roma döneminde siyasi ve ekonomik anlamda güçlenmiştir (Tekin,1993). Kent bu dönemlerde Hristiyanlık için dini bir merkez olmuştur. Aynı zamanda hac güzergahında bulunması sebebiyle Müslümanlar için özel olan kente kimlik kazandıran Habib-i Neccar Cami Anadolu'da yapılmış ilk cami (Yüksel,2021) olması sebebiyle tarihi, kültürel ve dini açıdan önem taşımaktadır. Osmanlı döneminde eski önemini yitirmiş olan kent I. Dünya Savaşı sonrası uzun süre Fransız işgalinde kalmıştır. Sonrasında bağımsız bir devlet olan Antakya 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmıştır (Demir,1996). Tarihi boyunca birçok deprem geçiren kent çoğu defa yıkılmış yeniden inşa edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi ile daha planlı bir kentleşme süreci başlamıştır. Antakya kentinin büyük bir kısmı sit alanı içerisindedir. Kentsel sit alanı, Kurtuluş Caddesi ve Habibi-i Neccar Cami'nin de içerisinde bulunduğu eski Antakya'nın büyük bir kısmını kapsamaktadır. Ayrıca kentin tamamı arkeolojik sit özelliği taşımaktadır (Kocaoğlu,2016). Kentteki tarihi dokuda cami, kilise gibi birçok dini ve sivil mimari örnekleri görülmektedir. Bu tarihi yapıların bir kısmı zaman içinde restore edilmiş bir kısmı ise tahrip olmuştur (Kocaoğlu,2016). Ayrıca Antakya geleneksel konut dokusu ve sokak yapısı ile kendine özgü bir doku oluşturmuştur. Antakya'nın 6 Şubat depremine kadar geçen süreçte günümüzde tarihi ve kültürel kent dokusunun tahrip olduğunu görmekteyiz. Kentte yüksek katlı yapıların yapımı ile birlikte tarihi yapılara verilen değer azalmış ve bu da tarihi dokunun tahribatına yol açmıştır. Kentin zaman içerisinde geçirdiği depremler göz ardı edilerek hatalı yapılaşmalar gerçekleşmiştir. Zaten birçok tahrip olan tarihi yapıların tamamı en son 6 Şubat 2023 Maraş merkezli deprem neticesinde neredeyse yok olma noktasına gelmiştir.

3.2.Antakya'da Gerçekleşen Depremler

Bulunduğu konum gereği bölge Afrika, Anadolu ve Arap Levhası kesişim noktaları arasında bulunmaktadır. Antakya, Ölü Deniz ve Doğu Anadolu Fayları ile Kıbrıs Fayı'nın tesiri ile gelişim göstermektedir ve toprağı yumuşak alüvyon toprak yapısına sahiptir. Bölge bu yüzden tarihte ve günümüzde deprem anında çok büyük yıkımlara sahne olmuştur (Korkmaz,2006). En önemli ve büyük olanları Tablo 2 'de verilmiştir. Bu depremler dışında daha başka depremlerde olmuştur ve olmaya devam edecektir. En son 6 Şubat 2023 de olan

depremler serisi özellikle Antakya ve çevresinde şehrin en önemli, işlek ve tarihi yerlerinde çok büyük zarar vermiştir. Bu sebepten dolayı bölgeden çok yoğun bir göç başlamıştır. Şehirde yaşayan birçok kişi başka şehirlere göç etmiştir.

Tablo 2. Antakya’da Gerçekleşen Bazı Depremlerin Kronolojik Sıraya Göre Şiddeti ve Kentin Durumu

Deprem	Şiddet	Depremin Etkisi
M.Ö.148	IX-XI	Literatürde “Tanrının Gazabı”, “Büyük Antakya Depremi” olarak geçmektedir. Şehir IV. Antiokhos tarafından tekrar inşa ettirmiştir (Üsküplü,2012).
M.Ö. 64	IX	Antakya ve Suriye’de hissedilmiştir. Suriye’de 170.000 kişi ölmüştür. Depremin büyüklüğü 7.7’dir (Üsküplü,2012).
M.S 110	VIII	Antakya için yıkım yapan 2. En büyük depremdir. Samandağ, Çukurova, Antakya’da etkisi görülmüştür (Üsküplü,2012).
M.S. 115	IX-XI	260.000 ölü var olduğu söylenmektedir. Depremden Traianus bile zor kurtulmuş. 2 sene sonra şehiri Traianus tekrar inşa ettirmiştir. Deprem Antakya’da kaynaklara göre önce yüksek bir uğultuyla gelmiş sarsıntı daha sonra hissedilmiştir. Yer havaya kalkmış, binalar havadan düşer gibi yere inip parçalanmış ve ağaçlar yıkılmıştır (Üsküplü,2012).
Mayıs 526	IX	250.000 kişi ölmüştür. Dağlık bölgedeki evler zarar görmüş ve şehir yerle bir olmuştur. Samandağ ve Harbiyede bulunan yapıların hepsi yıkılmıştır. Büyük kilise yanmıştır. İmparator Justinyen bağış ve yardımıyla şehir yeniden kurulmuştur. 2 sene sonra 29 Kasım 528 de bilinen 6. büyük deprem olmuştur. Yeni yapılan yapılar tekrar yıkılmıştır (Üsküplü,2012).
Eylül 1091	X-XI	En büyük hasarı Antakya ve Nusaybin şehirleri almıştır. Antakya’da bulunan 70 kule surla beraber çökmüş. Merkez üstü Suriye olsa da Antakya’da bu durumdan etkilenmiştir (Üsküplü,2012).
Eylül 1738	VIII	Avrupalı bir gezgin Antakyada bazı evlerin yıkıldığını ve kent surlarının bir kısmının çöktüğünü söylemiştir (Üsküplü,2012).
13 Ağustos 1822	X (Kandilli, 2023)	Karadeniz kıyılarında ve Gazze’de bile hissedilmiş bir büyük depremdir. Yüzeyde fay kırıkları oluşturmuştur. Bu büyük depremin artçı sarsıntıları 1873 yılına kadar devam etmiştir. 30.000- 60.000 kişi ölmüştür. (Üsküplü,2012).
3 Nisan 1872	VI (BDTİM, 2023)	Sarsıntı 40 sn kadar sürmüştür. Antakya’daki 3003 evin 1960 tanesi tamamen yıkılmıştır ve büyük çoğunluğu hasar almıştır. Rum Katedrali, Amerikan Protestan Kilisesi çökmüştür. Şehrin doğu ve kuzey kapıları yıkılmıştır. Samandağ ve Belen arasındaki 38 köy tamamen yıkılmıştır. Depremin etkileri Akdeniz sahilinde deniz yükselmesi sonucu kıyı bölgeleri sular altında kalmıştır. (Üsküplü,2012).
6 Şubat 2023	X-XI (Kandilli, 2023)	Mevcut yapıların büyük çoğunluğu yıkılmış ve kullanılmaz hale gelmiştir. Tarihi yerler ve yapılar çok büyük hasar almıştır. Ardından gelen artçı sarsıntılar. Ağır hasarlı binalar da yıkılmıştır. Antakya’daki kiliseler, camiler ve sinagoglar yıkılmış veya ağır hasar almıştır. Kurtuluş caddesindeki birçok tarihi alan yerle bir olmuştur (İTÜ,2023).

3.3.Habib-i Neccar Cami

Habib-i Neccar Cami Antakya'da Müslüman Araplar döneminde 638 yılında inşa edilmiştir (Türkiye Kültür Portalı). Anadolu'da yapılmış ilk cami olarak kabul edilmektedir (Doğru Haber,2014). Caminin önceki dönemlerde Roma tapınağı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonra kiliseye dönüştürülmüştür. İslamiyet'in Antakya'da yayılması ile birlikte camiye dönüştürüldüğü bilinmektedir (Demir,1996). Kurtuluş Caddesinde bulunan Habib-i Neccar Cami hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için önemli bir dini, kültürel mirastır (şekil 1).

Şekil 1. Habib-i Neccar Cami Kurtuluş Caddesi'nden görünüşü (Türkiye Kültür Portalı,2022)

3.3.1.Habib-i Neccar Cami Tarihi

Hristiyanlığın ilk yıllarında İsa'nın iki havarisi dini yaymaya geldiği ve onlara inanan ilk kişi olan Habibi-i Neccar'ın ismini alan cami mezarının da bulunduğu yerdedir. Antakya'nın İslamiyet Devleti lideri Halife Ömer'in komutanları tarafından fethedildikten sonra bir cami inşa edildiği kabul edilir. 7. Yüzyılda inşa edildiği bilinmektedir (Türkiye Kültür Portalı,2022).

Habib-i Neccar Cami Antakya'nın Bizans döneminde kiliseye, Selçuklu döneminde yeniden camiye dönüştürülmüştür (Arkeolojik Haber, 2023). Şehir I. Haçlı Seferinde kuşatılmıştır. Memluk Sultanı Melik Zahir Baybars şehri fethetmiş ve bu sırada şehir ateşe verilip tahrip edilmiştir. Baybars'ın sonrasında şehri imar ettiği bilinmektedir. Camide bulunan kitabede Baybars'ın ismi bulunmaktadır (Hatay Vatan,2019). Antakya'nın Osmanlı hakimiyetine girmesi ile birlikte 17.yüzyılda Camiye minare eklenmiştir (Arkeolojik Haber,2023).

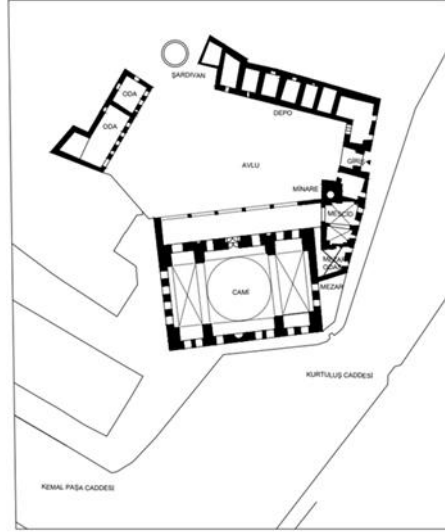
1853 yılında büyük bir deprem ile cami yıkılmıştır. Depremden sonra tekrar yapılmıştır. Yeni yapılar da eklenerek Habib-i Neccar Cami bir külliye haline getirilmiştir. Bir avlu etrafında iki türbe, medrese, şadırvan bulunmaktadır (Şancı,2006) (şekil 2). Habib-i Neccar Cami ve külliyesi cumhuriyet döneminde çeşitli zamanlarda birçok restorasyon geçirmiştir ve günümüze ulaşmıştır. Son olarak 2023 yılında Kahramanmaraş merkezli depremde büyük bir kısmı hasar almıştır.

Şekil 2. Habib-i Neccar Cami ve Külliyesi (Fikriyat,2023)

3.3.2.Mimari Özellikleri

Habib-i Neccar Cami ve Külliyesi'nde bulunan yapılar yamuk bir avlunun etrafında birleşmektedir. Avlunun; kible yönünde cami bulunmaktadır. Caminin doğusunda türbe, kuzeyinde şadırvan ve medrese hücreleri konumlanmıştır. Batıda ise yine medrese hücreleri yer almaktadır (Şancı, 2006). Habib-i Neccar Cami dikdörtgen bir plana sahiptir. Mihrap önü kubbelidir (Şekil 3).

Şekil 3. Habib-i Neccar Cami Planı (Hatay Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2020 kaynağından faydalanılarak yazar tarafından tekrar çizilmiştir)

Caminin güney ve doğu cepheleri Kurtuluş caddesine bakar (şekil 4). Güney cephesinde basık kemerli pencereler bulunmaktadır. Batı ve doğu cephesi de pencerelerle hareket kazanmaktadır.

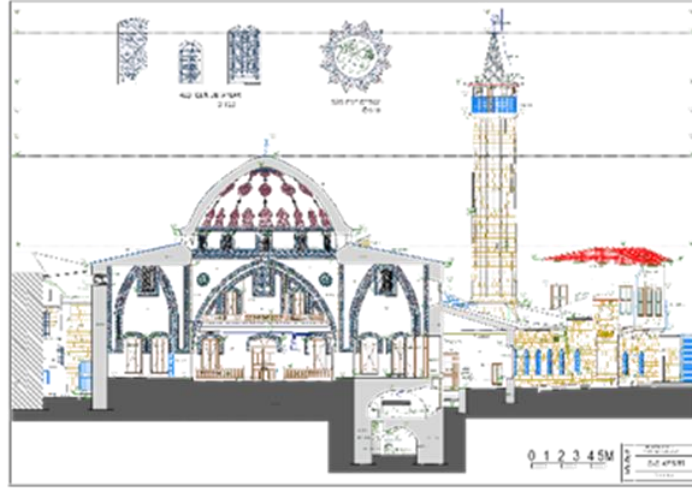
Şekil 4. Habib-i Neccar Güneydoğu Cephesi (Wikipedia, 2023)

Kuzey cephesinde son cemaat yeri vardır. Zeminden yüksek tutulan ve eğimli bir çatısı bulunan son cemaat yerinde düzgün kesme taştan yapılmış beş sütunlu bir kemer bulunur (şekil 5).

Şekil 5. Habib-i Neccar Cami Son Cemaat Yeri (Yazar Arşivi,2020)

Harim bir taç kapı ile dışa açılır. Filgözü şebekeli pencereler bulunmaktadır. Kemerli kapının üst kısmında mermerle süsleme yapılmış kitabe yer almaktadır (Tarakçı,2017). Son cemaat yerinden bir kapı ile kadınlar için bir alan ayrılmıştır. Bu bölümden bir merdiven ile Habibi-i Neccar Türbesine ulaşıldığı görülmektedir (şekil 6).

Şekil 6. Habib-i Neccar Cami Kesit Çizimi (AProje)

Caminin ana bölümü kubbe ile örtülmüştür (şekil 7.a). İki yan mekânı ise çapraz tonoz örtülüdür. Bu kısımlarda kemer ve pandantifler bulunur. Harim bölümünün girişinde bir merdiven ile kadınlar mahfiline ulaşılır (şekil 7.b). Kadınlar mahfili renkli saydam penceresi bulunan ahşap korkuluklu bir alandır. Caminin doğu-batı yönlerinde simetri bulunmaktadır. Mihrap bölümü dışa doğru çıkıntılıdır. Küçük bir penceresi bulunun mihrap motifler ile süslenmiştir (Tarakçı,2017).

(a)

(b)

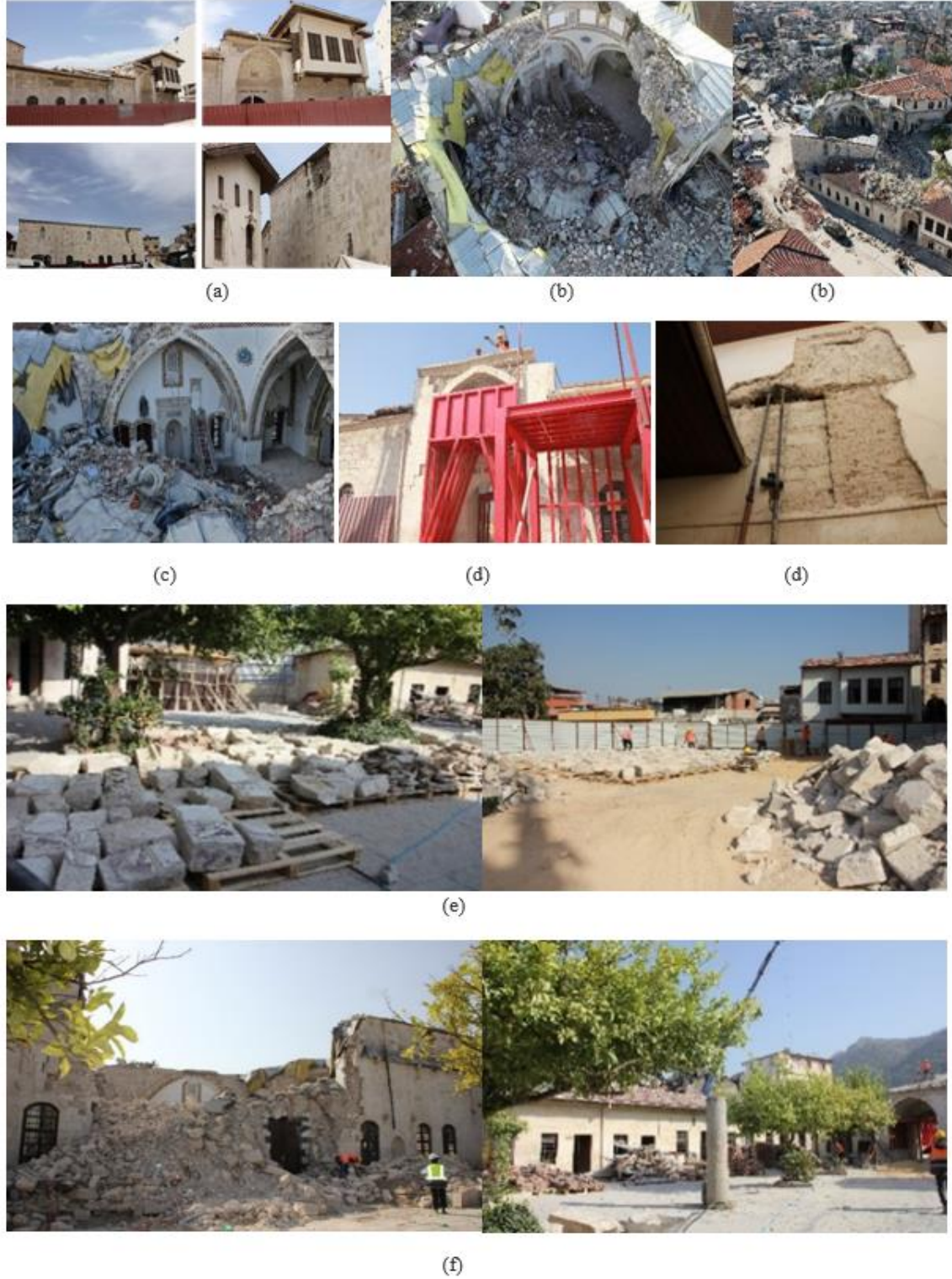
Şekil 7. (a)Habib-i Neccar Cami Kubbe, (b) Kadınlar mahfili (Yazar Arşivi,2020)

Genel olarak caminin süslemelerinde taş, ahşap, kalem işleri ve hat kullanılmıştır. Taş süslemeler mukarnas dolgularında, kandilliklerde görülmektedir. Ahşap kullanımı azdır. Kapıda ahşap işçilik bulunmaktadır. (Tarakçı,2017). Habib-i Neccar Cami minaresi son cemaat alanına bitişik kare kaidelidir. Batı cephesinden girişi sağlanmaktadır (şekil 8.b). Mukarnaslar ile çokgen bir gövdeye geçiş yapılmıştır (şekil 8.a) (Şancı,2006).

bulunan medrese hücreleri M.853-54 tarihlerinde inşa edilmiştir. Batıda bulunan medrese hücreleri avlu cephesindeki kitabede Halil Ağa tarafından yapılan medresenin Mürsel Zade tarafından M.1863-64 yıllarında yenilenmiş, onarılmış olduğu gösterilmiştir. Habibi Neccar Camii ve Külliyesi, yakın dönemde de farklı zamanlarda restore ettirilmiştir. En son caminin iç restorasyonu 2007 yılında tamamlanmıştır ve yeniden ibadete açılmıştır.(Hatay Valiliği) Yapılan bu restorasyon müdahaleleri mukdes eklerin kaldırılması, taşların temizlenmesi, sıva rasasının yapılması, basit onarım ve bakım işlemleridir. (Antakya Belediyesi Arşivi). Yapı deprem öncesinde güçlendirme gibi bir restorasyon çalışması görmemiştir.

3.3.4.Habib-i Neccar Cami Deprem Sonrası Değerlendirmesi

Yapı 6 Şubat 2023'teki iki büyük depremden dolayı ağır hasar almıştır. Ana caminin kubbesi kuzey beden duvarıyla beraber yıkılmış, minaresi tamamen yıkılmıştır(şekil 9). Caminin bodrum kat mezar odalarında herhangi bir hasar olmamıştır. Caminin etrafındaki konaklardan bazıları orta hasar almıştır, bazıları ise iyi durumdadır. Binada deprem sahasının çok geniş olması ve afetin büyüklüğü nedeniyle depremden sonra hiçbir destekleyici veya koruyucu önlem alınamamıştır. Bu yüzden depremin ilk anlarında yağmalandığı söylenmektedir. Ayrıca kısa bir süre sonra gerçekleşen Hatay merkezli 6.4'lük deprem sonrası ayakta kalan ön cephenin ve kubbenin geriye kalan bir kısmı da yıkılmıştır. Yapı depremden 1 hafta sonra vakıflar genel müdürlüğü tarafından çevresi kapatılarak korunmaya çalışılmıştır ancak ağır hasarlı olan binayı artçılardan korumak ve daha fazla yıkıma uğramasını önlemek amaçlı uzun bir süre önlem alınamamıştır. Caminin bulunduğu Kurtuluş Caddesi ve cadde üzerindeki tarihi konakların birçoğu yıkılmıştır (şekil 10). Minaresi ana giriş kapısının üstüne doğru yıkılmış ve kapıya hasar vermiştir. Depremden 6 ay sonra rölöve çalışmaları başlamış ana giriş kapısı ve tehlike arz eden kısımlar çelik payandalarla desteklenerek olası bir hasardan korunmaya çalışılmıştır.

Şekil 10. (a) Habib-i Neccar Cami Deprem Sonrası Durumu Kurtuluş caddesi ve Kemal Paşa Caddesinden Bakış (Yazar Arşivi, 2023)

(a) camiye dışardan bakış (Yazar Arşivi,2023)

(b) Habib-i Neccar Cami Kubbesi ve Avlusu Kuş Bakışı Görünüş (Kiminsu, 2023)

(c) Habib-i Neccar Cami İçi (Kiminsu, 2023)

(d) ilk müdahalede ağır hasar alan giriş kapısına ve duvarlara destek yapılan çelik askılar. (Yazar Arşivi,2023)

(e) Kullanılabilir durumdaki özgün taşların ayrıştırılması. (Yazar Arşivi, 2023)

(f) Caminin Kuzey Beden duvarının deprem sonrası durumu. (Yazar Arşivi, 2023)

(g) Avludaki şadırvan ve odalar (Yazar Arşivi,2023)

Tarihi yığma yapılarda kubbeler bir kemerin simetri eksenini etrafında dönmesiyle oluşturulur. Dairesel yapılarda kubbenin yükünün düz duvara iletilmesi daireden kareye geçiş elemanları sayesinde olmuştur. Tromp, pandantif ve Türk üçgeni kubbeli mekâna geçiş için kullanılan elemanlardır. Tarihi yapılarda kubbeler küre parçası şeklinde tasarlanmıştır. Sürekli bir desteğe ihtiyaç duyarlar bu durum dairesele oturtturularak sağlanır. Kubbelerin yükü kubbe ayaklarıyla beraber düşey ayak olan kemerlere iletilir. Yanal bileşenler ise kemer düzlemlerine dik bir şekilde koyulmuş yarım kemerlere veya payandalara gelir. Yarım kubbeler kemer ve duvarlarla desteklenerek kubbenin yüklerini temele iletirler. Binanın yıkılma şekli göz önünde bulundurulduğunda Cami Kuzey beden duvarının zayıf kalması sonucu kubbeyle beraber yıkılmıştır (Saraç, 2003).

Şekil 11. Deprem sonrası Habib-i Neccar Camii ve çevresinin kuşbakışı görünümü (Kantarıcı,2023 arşivinden düzenlenmiştir).

4. Afet Ve Savaş Sonrası Zarar Gören Tarihi Yapı Ve Müdahale Örnekleri

Tarihi çevreler geçmişten bugüne toplumların yaşamlarını inceleyip deneyimlediğimiz alanlardır. Kent dokularında kültürel miras alanlarının korunması tarihsel ve kültürel değerlerin sürekliliği açısından önem taşımaktadır (Kiper, 2004). Her yapı kendi zamanının koşulları doğrultusunda inşa edilmiştir. Zaman içerisinde tarihsel, sosyo-kültürel, işlevsel, çevresel ve ekonomik değerler üzerinde meydana gelen değişimler yapılarda kullanım ihtiyaçlarının farklılaşmasına neden olmuştur (Burden, 2004).

Afet ve savaş sonrası zarar gören tarihi yapıları yıkmak doğru bir karar olarak görülmektedir. Yıkılması tarihi dokuların kent belleğinden silinerek gelecek kuşaklara ulaşılmasına engel oluşturmaktadır. İspanyol iç savaşından dolayı zarar görmüş Sant Pere Kilisesi ve II. Dünya Savaşında bombalanan Neues Müzesi örnekleri hassas müdahaleler ile özgün dokuları korunarak restore edilerek aktif hale getirilmişlerdir. Yangın sonrası hasar gören Esmâ Sultan Yalısı geçirdiği restorasyonlarla yeniden işlevlendirilerek birçok etkinliğin düzenlenebileceği çok amaçlı bir salona dönüştürülmüştür. Geçirdiği yangın sonrasında uzun

zaman kullanılmayan Alman Parlamento Binası'na biçim ve form olarak zıt bir yaklaşım sonucu çağdaş bir kubbe tasarımıyla odak noktası haline getirilmiştir. Notre Dame Katedrali'nde ise yangından sonra çatısı yanmış ve binaya yeni ve çağdaş bir ek getirilerek hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

4.1.Sant Pere Kilisesi, İspanya

Sant Pere Kilisesi İspanya'nın Corbera d'Ebre şehrinde yer alan bir dini kültürel yapıdır. İspanyol iç savaşını yansıtan bir yapı olarak tasarlanmıştır. Kilisesinin tasarımında Barok üslup kullanılmıştır. İç savaş sırasında hasar almış almıştır. 1999 yılında başlanıp 2013 yılında tamamlanan bir restorasyon ile tekrar aktif hale getirilmiştir (Öztürk ve İsmailoğlu ,2017).

Kilisenin restorasyonu, hassas bir müdahale ile Barok üslubunun kalıntılarını büyük ölçüde koruyarak tamamlanmıştır. Hassas bir müdahale yapılması ile birlikte savaş dönemini yansıtmaya ve özgün kimliğini koruması sağlanmıştır. Kilise yeni işlevle çok amaçlı bir salona dönüştürülmüştür. Kilise kalıntılarının izlerini koruyarak yeni bir işleve dönüştürülmesi önemli bir çalışmadır (şekil 12) (Öztürk ve İsmailoğlu ,2017).

Şekil 12. Sant Pere Kilisesi İç Mekanı (Hevia,2013)

Kilisenin dönemin iç savaşından kalan izleri ve doğa ile birlikteliğini koruyabilmesi sağlanmıştır (şekil 13). Bu birlikteliğin şeffaf bir çatı ile sağlandığı görülmektedir. Sant Pere Kilisesinin restorasyonunda tarihi dokuya saygı duyulmuştur. Modern bir çatı örtüsü tasarımı ile eski doku korunmuştur. Çatı örtüsü şeffaf ve geçirgen şekilde modern bir yaklaşımla tasarlanmıştır (şekil 14).

Şekil 13. Sant Pere Kilisesi Doğa ile İlişkisi (Hevia,2013)

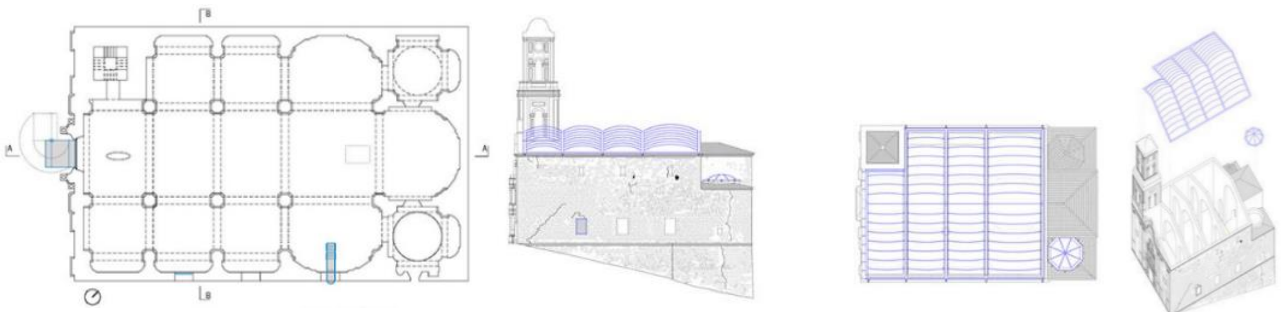

Şekil 14. Sant Pere Kilisesi Geçirgen Çatısı (Hevia,2013)

Yapının üst örtüsü, güneş ışınlarından korunması amacıyla UV filtrelidir. Doğa koşullarına karşı dayanıklı bir malzeme tercih edilmiştir. Plastik malzemeye göre daha sağlam olan ETFE ile örtü tasarlanmıştır. Tarihi dokuya zarar vermemek üzere kemer ve duvarlara güçlendirme amacı ile çapraz ve ince metal profiller kullanılmıştır (şekil 15-16) (IOSA,2011). Şeffaf çatı ışığın tüm alana girmesini sağlayarak yapının harabe hissini sağlamaktadır. Bu sayede savaş sembolü olarak anılan yapının çok değişime uğramadan geri kazanılması sağlanmıştır.

Şekil 15. Yeni Çatı ile Yığma Duvarların Birleşim Detayı (Hevia,2013)

Şekil 16. Sant Pere Kilisesi Çizimleri (Ferran Vizoso Arşivi)

4.2. Neues Müzesi, Almanya

Neues Müzesi Almanya'nın Berlin şehrinde bulunmaktadır. 1859 yılında inşa edilmiştir. Müzenin en önemli özelliğinin eski Mısır eserlerinin bulunduğu koleksiyonu olduğu bilinmektedir. Neues Müzesi II. Dünya Savaşı bombalanarak ağır hasar görmüştür ve bütün bölümleri kısmen ya da tamamen hasar almıştır. 1943 yılında öncelikle yangın bombaları ile merdivenleri vurulmuştur. 1945 yılında ise güneydoğu ucundan binanın tüm bölümleri bombalanmıştır. İlk müdahalelerde yangın söndürme hortumlarının etkisi ile yapının taşıyıcı sistemi de zarar görmüştür (şekil 17) (Taylor,2009).

Şekil 17. Neues Müzesi Savaş Sonrası Durumu (Arquitecturaviv,2023)

Müze savaştan sonra uzun bir süre hasarlı haliyle harabe durumda bırakılmıştır. 1993 yılında restorasyonu için uluslararası bir yarışma düzenlenerek 1997 yılında çalışılmaya başlanmıştır. 2003 yılında yeni haliyle kullanıma açılmıştır (Stiftung Preußischer Kulturbesitz,2012). Çalışmada 'özenli rekonstrüksiyon' yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Yeni eklenen kısımlar eskisine kıyasla tanınabilir bir şekilde müzenin dokusuna uyumludur. Geçmiş yansıtan yapı mimari bir süreklilik sağlamıştır. (şekil 18).

Şekil 18. Neues Müzesi Restorasyon Sonrası (Arquitecturaviv,2023)

Tarihi dokunun bozulmamasına özen gösterilerek müzenin her bölümü için hasar derecesine göre özgün çalışmalar yapılmıştır. Tamamen yıkılan güney kubbesi ve kuzeybatı bölümü eski dokusuna ve özgün yapısına uygun şekilde modern bir yaklaşımla tasarlanmıştır. (şekil 19) (Stiftung Preußischer Kulturbesitz,2012).

Şekil 19. Neues Múzei İç Mekânı (Arquitecturaviv,2023)

4.3.Esma Sultan Yalısı, İstanbul

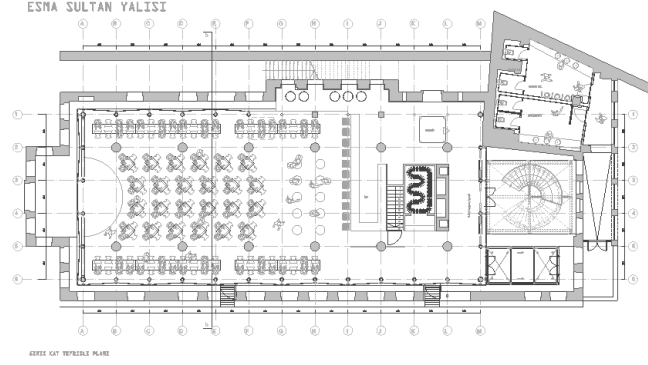
Tarihi yalı boğaz kıyısında, insanların sürekli gelip geçtiği bir meydan olan Ortaköy de bulunmaktadır. Yapı geçirmiş olduğu bir çok yangın sonrasında zarar görmüş ve yalıdan geriye ana duvarları kalmıştır (şekil 20-21). Yapının duvarlarına onarım ve güçlendirme yapıldıktan sonra tarihi yalının bahçesi farklı etkinlikler için kullanıma açılmıştır. 1999 yılında yapının yaz ayları dışında etkinlikler için kullanılabilmesi amacıyla, yeniden işlevlendirilip kullanıma açılması doğrultusunda restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. (Kayan,2020)

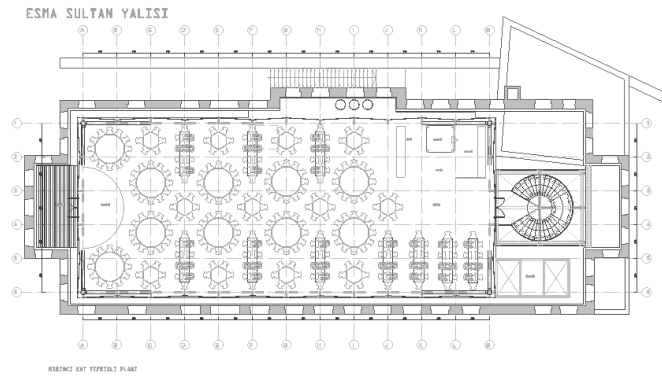
Şekil 20. Sultan Yalısı Restorasyon Öncesi (Kayan,2020)

Şekil 21. Ortaköy Esma Sultan Yalısı Havadan Görünüm (Kayan,2020)

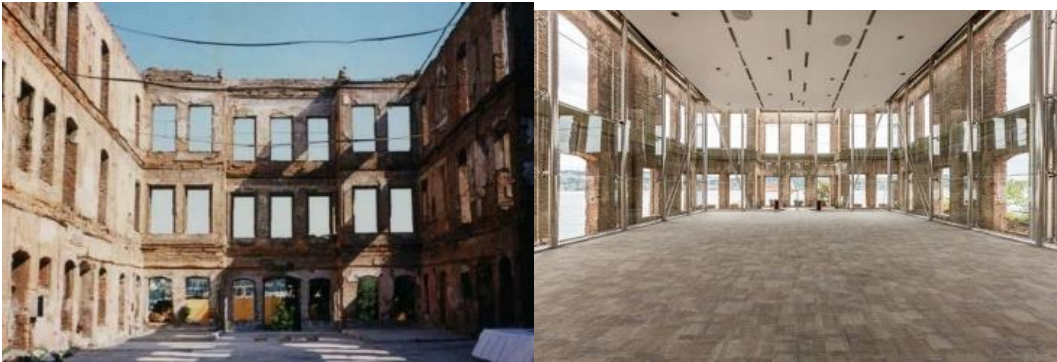
Şekil 22. Esmâ Sultan Yalısı Giriş Kat Plan (GAD Architecture ,2000)

Şekil 23. Esmâ Sultan Yalısı Birinci Kat Plan (GAD Architecture ,2000)

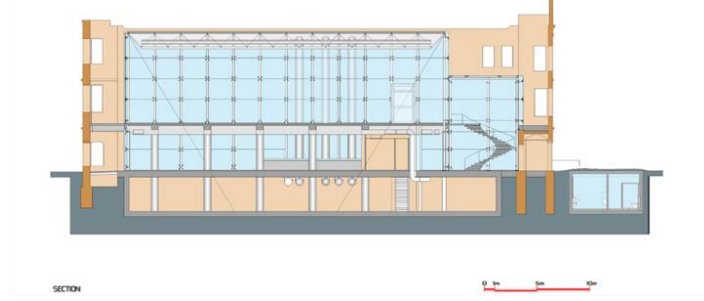
Esmâ Sultan Yalısı, üç katlı kagir bir yapıdır. Yığma ve taş taşıyıcı sisteme sahiptir. Yalının her cephesinde bulunan dikdörtgen pencereler her katta aynı hizada yer almaktadır. Bu cephe özelliğinden dolayı tarihi yalı, dört cephesinden de gün boyu güneş ışığı alarak tarihi yalının aydınlık kalmasını sağlamaktadır (şekil 22-23) (Vitra Çağdaş Mimarlık Dizini,2002) (Kayan,2020).

Tarihi yalı bir takım restorasyon çalışmaları sonucunda 2002 yılında birçok etkinliğin gerçekleşeceği, yeni işleviyle hizmet vermeye başlamıştır. (şekil 24).

Şekil 24. Esmâ Sultan Yalısı,Restorasyon Öncesi Ve Sonrası (Kayan,2020)

Tarihi yapının onarım ve restorasyon sürecinde öncelik yapının geçirdiği yangın sonrası sağlam ve dış çeperini oluşturan taş duvarları güçlendirmek olmuştur. Yalının dış çeperini oluşturan taş duvarlar onarımı ve güçlendirilme işlemi yapıldıktan sonra yapının içine cam ve çelik konstrüksiyondan meydana gelen şeffaf bir kütle yerleştirilmiştir (şekil 25) (Kayan,2020).

Şekil 25. Yapının İçine Yerleştirilen Şeffaf Kabuk Kesiti (Avcıoğlu,2000)

Bu şeffaf kabuk tarihi yapının iç duvarlarına değmeyecek şekilde yerleştirilmiştir. Cam yapıların sıcak iklimler için elverişli olmaması sebebiyle, dış kabuktaki mevcut taş duvarlar sayesinde bir katman oluşturularak güneş ışığı, rüzgâr gibi çevresel etmenlere de uyumlu hale getirilmiştir (şekil 25) (Kayan,2020).

Çatısını kaybetmiş olan yapının yangın öncesi arşivlerine bakıldığında kırma çatıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Geçirdiği restorasyon sürecinde cam ve çelik sistemden oluşan bir çatı örtüsü eklenmiştir. Bu sayede yapının iç mekânı da kullanıma elverişli hale getirilmiştir. Yapının içine eklenen cam kutu yapıyla birlikteymiş gibi fakat aynı zamanda yapıdan da ayırt edilebilen bir yaklaşım oluşturmaktadır. Nötrlük ilkesi benimsenmiştir. Yapıya sonradan eklenen çatı örtüsünün yapının dış duvarlarının aşağısında olması ve yapının içinde kalması sebebiyle dışarıdan bakılınca iç mekandaki cam yapı dışarıdan fark edilmemektedir. Bu sayede tarihi yapıya dışarıdan müdahale edilmemiş hissi oluşturmaktadır. (şekil 26).

Özet olarak geçirdiği yangın ve farklı işlevlerde kullanımı sonucu zarar gören tarihi yapının ayakta kalan dış duvarlarına onarım ve güçlendirme yapılarak, yapının içine çelik konstrüksiyondan oluşan sistemden ikinci bir yapı eklenerek yeniden işlevlendirilmiştir.

Şekil 26. Esmâ Sultan Yalısı Restorasyon Sonrası (GAD Architecture ,2000)

4.4.Alman Parlamento Binası, Almanya

Kentsel bellekte önemli bir yer edinmiş olan ve savaşın önemli simgelerinden olan eserin yeniden yönetim merkezi olarak kullanılması için uluslararası çapta bir mimarlık yarışması açılması kararlaştırılmıştır. Bu yarışmanın amacı kullanılmayan ve âtil durumda kalmış olan Parlamento Binasının yeniden ülkenin yönetim ve karar merkezi haline getirmek ve demokratik değerlerinin sembolleşmesini sağlamak olmuştur. Parlamento Binasını, halkın belleğinde canlı tutarak bir anıta dönüştürmek hedeflenmiştir (Architectural Review, 2003).

Tarihi yapıya ek tasarımının önemli örneklerinden biri Almanya bulunan Parlamento Binası'na yapılmış olan çağdaş çatı kubbesi olmuştur (Şekil 27). Uzun yıllardan beri hizmet veren tarihi bina geçirmiş olduğu büyük yangın afeti sonrası yapı büyük zarar görmüştür (Şekil 28). Uzun yıllar kullanılabilir durumda olmayan bina bir süre kapalı kaldıktan sonra restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon çalışmaları bittikten sonra ise yarışma birincisi olan Norman Foster tarafından tasarlanan çatı strüktürü eklenmiştir ve bina faaliyete geçmiştir. (Kayan,2020).

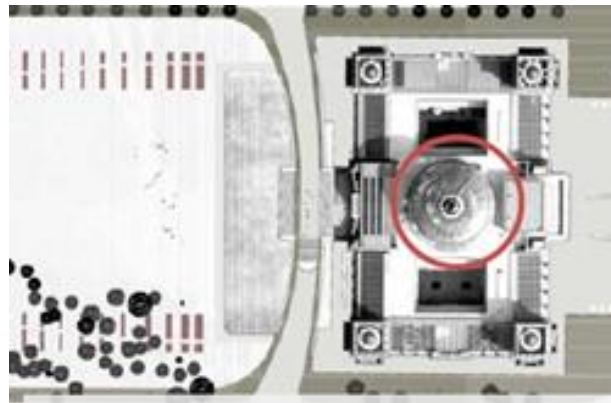

Şekil 27. Alman Parlamento Binası Güncel Görünüm (Wikipedi)

Şekil 28. Alman Parlamento Binası Yangın Sonrası ve Öncesi Görünümü (Kayan,2020)

Foster, daha önceleri yapmış olduğu tasarım yaklaşımlarına benzer bir şekilde bu yapıda da çağdaş çatı strüktürünü, eklemeliği tarihi yapıya zıt bir yaklaşımla tasarlamıştır. Bu çatı eki konumlandırırken tarihi yapının bir önceki kubbesinin yeri değiştirilmeden çağdaş bir yorum katılarak yeniden yapılmıştır. Çağdaş çatı eki tasarım sürecinde sürdürülebilirlik ilkelerine de önem verilmiştir (şekil 29-30) (Kayan, 2020).

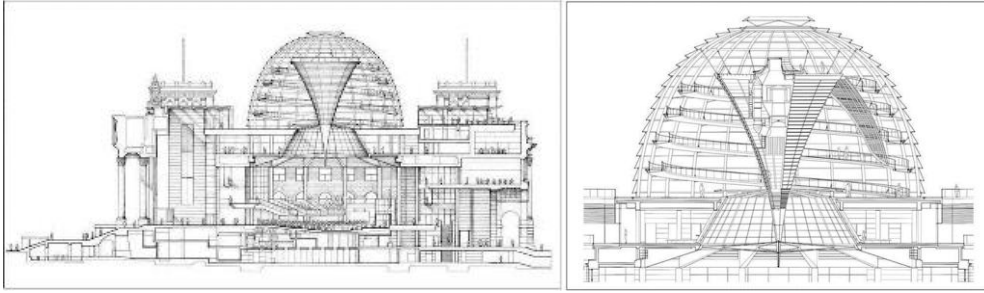

Şekil 29.Vaziyet Planı

Şekil 30. Kubbenin Görünümü

Parlamento binasının toplantı salonunun üzerine getirilen kubbe aynı zamanda halkın içine girip yapıyı ve şehri izleyebilecekleri bir hacim oluşturmuştur (şekil 31). Böylelikle ziyarete gelen insanları yapıya dahil etmiş ve kendini yönetenleri gözlemleyebilecekleri şeffaf geçirgen bir hacim oluşturulmuştur. Hem somut hem de soyut anlamda geçirgenlik oluşturmuş olan kubbe sayesinde halk ile tarihi yapı arasında bağ oluşmuştur. Böylelikle birçok açıdan kent ile bağ kurmuş ve kent içerisinde önemli bir odak noktası haline gelmiştir (Şekil 32).

Şekil 31. Kesitler (Kayan,2020)

Şekil 32. Kubbenin Güncel Görselleri (Kayan,2020)

Tarihi yapıya getirilen bu ekin tasarım sürecinde, güneş ışığından en yüksek seviyede verim alma, enerji üretimi, doğal havalandırma gibi ekolojik sürdürülebilirlik özelliklerde düşünülmüştür. Çatı strüktürü üzerine yerleştirilmiş olan güneş panelleri sayesinde enerji verimliliği sağlanmış aynı zamanda iç mekânın havalandırılmasına da olanak sağlanmıştır. (Kayan,2020).

Özet olarak tarihi yapıya getirilen bu ekin kütle oranları ve konumlandırılışı açısından incelendiğinde çevresinde bulunan tarihi dokuyla ve eklemlendiği tarihi yapıyla uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Biçim ve form olarak da tarihi yapının eski kubbesinin bir yorumu olarak nitelendirilebilir. Çağdaş ekin yapım tekniği ve kullanılan malzemeler ile eklemlendiği tarihi yapıya zıt bir yaklaşım oluşturmaktadır (şekil 27).

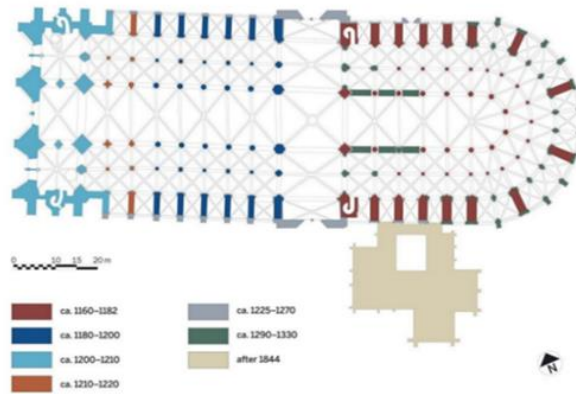
4.5. Notre-Dame Katedrali, Fransa

Fransa'nın Başkenti Paris'te çok önemli ve işlek bir noktada bulunmaktadır. Fransız ve dünya gotik mimarisinin en önemli eserlerinden biridir. Fransız kültürü ve şehri için çok önemli yapısıdır. Yapımına 1163 yılında Fransız mimar Maurice De Sully tarafından başlatılmıştır ancak inşası iki yüzyıl sürmüştür. Bu yüzden birçok dönemi yansıtan çok katmanlı bir tarihi yapıdır (şekil 33) (Devrim Topsakal,2023).

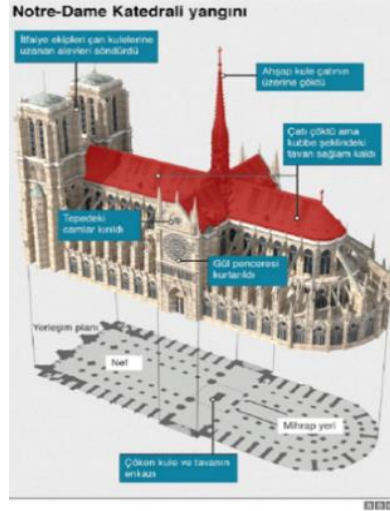
Şekil 33. Notre Dame Katedrali Yangından önce (Devrim Topsakal, 2023)

Katedralin yapım aşaması şu şekildedir: 1182 ve 1190 yılları arasında katedralin nefi ve koridorlarının ilk dört koyunun inşaatı tamamlanabildi. 1225 yılında nefin son iki körfezi ana cephe ve portalları inşası tamamlanabildi. Cephenin üst katları ve iki kule 1225- 1250 yılları arasında tamamlanmıştır. Bu dönemde daha büyük pencereler daha çok ışık alması için yapıya eklenmiş ve teraslar oluşturulmuştur. Ayrıca katedralin uçan payandaları değiştirilmiştir. 13. Yüzyılın ortasında süslemeler eklenmiştir. 1250- 1267 yılları arasında kuzey cephesinde kuzey transept ve gül penceresi eklendi. 1265 yılında doğu katedralinin inşası bitti kurşun kaplı ahşap kule yapıldı. Katedralin yapımı 1330 yılına kadar sürmüştür (şekil 34) (Devrim Topsakal,2023).

Şekil 34. Katedralin Yapım Aşamaları (Özçakır,2019)

Yapı Fransızlar için çok önemli tarihi ve geleneksel olaylara tanıklık etmiş bir yapıdır. Yapının en önemli özelliği ise 70 metre olan ve ziyaretçilere Paris manzarası sunan kuleleridir. Katedralde dikkat çeken başka unsur ise “Emmanuel” adlı 13 ton ağırlığındaki çanıdır. 19. yüzyılda katedralin bakımsızlığından dolayı yıkılmak istenmiştir. Ancak Victor Hugo’nun yazdığı Notre Dame’ın Kamburu adlı romanı katedralin önemini artırmış ve ilgi odağı yapmıştır roman sayesinde katedral yıkılmaktan kurtulmuş ve restorasyon görmüştür. (Devrim Topsakal, 2023)

Şekil 35. Yangının Notre Dame Katedrali’ne etkisi (BBC Türkçe,2019)

Yapı 1840 yılında aşırı tahrip edilmesinden dolayı Viollet Le Duc tarafından restore edilmiştir. Yapının Romanesk üslubundaki naos’unun doğu ucundaki tonozlar erken Gotik dönemini temsil etmesi nedeniyle yapının üslubunu bozmuş olmasından dolayı kaldırılıp yeniden inşa edilmiştir. Kilisenin Batı cephesindeki süslemeler Viollet Le Duc tarafından yeniden çizilmiştir ve yapı rekonstrüksiyona gitmiştir (şekil 35) (Devrim Topsakal, 2023).

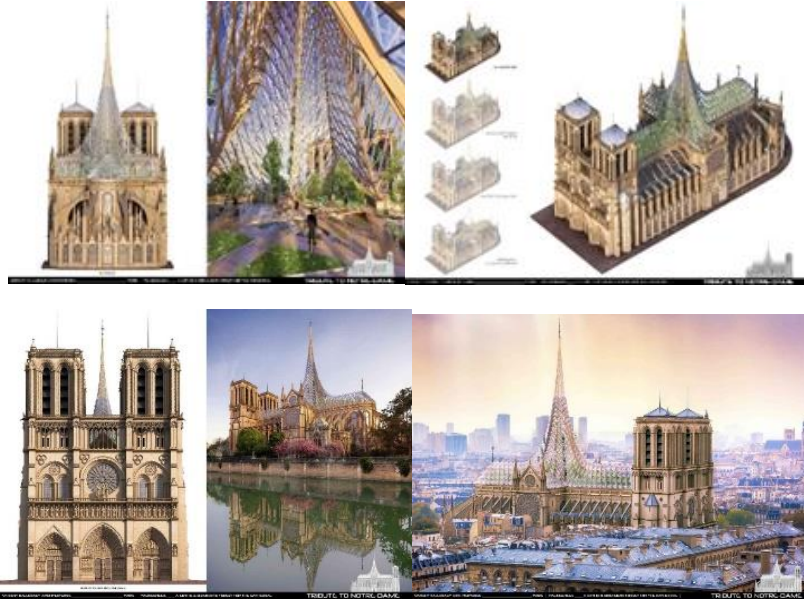
15 Nisan 2019 yılında çıkan çok büyük bir yangında katedral 8,5 saat boyunca yanmıştır. Viollet Le Duc’un 19. Yüzyıldan kalma çan kulesi çökmüştür ve çatısı tamamen yanmıştır. Çatı ve kule yıkılırken tonozlara zarar vermiştir. Yangını söndürmede kullanılan su gotik mimari duvarlara zarar vermiştir. Ancak yapı restore edilebilecek durumdadır (şekil 36) (Özçakır,2019).

Şekil 36. Yangın anında (BBC Türkçe, 2019)

500 tane itfaiyeci yapıyı söndürmek için uğraştı. Tüm Avrupa’da yangın çok büyük ses getirdi. 48 saat içerisinde tekrar restore edilebilmesi için 1 Milyar euro para toplandı. Cumhurbaşkanı Macron Katedrali’n restorasyonu için yasa tasarısı hazırlattı. Yangından hemen sonra güvenliği sağlamak için 28 uçan payandaya sütunlar takıldı ve zarar gören yapı daha fazla

zarar görmesin diye geçici iskeletle sağlamlaştırıldı. Daha sonra hasar tespiti yapıldı. Taşların karakterizasyonu ve değerlendirilmesi yapıldı. Durum hakkında tam bir bilgiye sahip olunmaya çalışıldı. Taşlar mikrobiyolojik ölçekte laboratuvarlarda incelendi. Restorasyon yapmak hasar tespiti tam anlamda sağlanmadığı sürece mümkün değildir. Anıtın sağlamlığı ve dayanıklılığı. Taşların kuruması ne kadar sürecek? Kaç taşın değiştirilmesi gerekecek ve nasıl? Kaç parça yeniden kullanılabilir? Tüm bu sorulara yanıt arandı. Disiplinler arası çalışmalar yapıldı arkeologlar, mimarlar, restorasyon sorumluları, devlet kurumları ve akademik çevrelerden birçok bilim insanı bu disiplinler arasında yer aldı. Tüm bunlar olurken yeniden yapılandırma planları yapılmaya başlandı. Fikir projeleri ortaya atıldı. (Li,2020) Yeni tasarım önerisinde ışığı yutucu özellikte cam çatı önerisi getirildi ve bu çatıda kent çiftliği önerisi yapıldı. Bu fikirle binanın tükettiği enerjiden fazla enerji üretmesidir. Bina bu şekilde pozitif enerjili bir katedrale dönüştürülecekti. Çatıda pasif havalandırma sistemi de kurulacak (şekil 37).

Şekil 37. Notre Dame Katedrali Cam çatı Modeli (Vincent Callebaut Architectures, 2019)

Yapının ahşap iskeleti karbon, hidrojen, azot ve oksijenden tasarlanan ‘organik aktif tabakadan’ oluşacaktır. Ayrıca kule parçasız cam kristallerle kaplanacak. Bu şekilde ışık yutulup enerjiye dönüştürülmüş olacak. Kristal plaklar açıldığında kulenin en uç noktasına ulaşacak bir havalandırma olacak. Bir diğer öneri ise parçaları meşe ağacı ve karbon elyaftan oluşacak ekolojik bir kule tasarımı. Strüktürün tepesine eski tasarımdaki bakır horozon da takılacak. Özgün malzemeler kullanılmaya özen gösterilecektir. (şekil 38) (Vincent Callebaut Architectures, 2019)

Şekil 38. Notre Dame Katedrali yeni önerisinin kuş bakışı görünümü (artfulliving, 2023)

5.Öneriler

Geçmişten günümüze aktarılmış olan tarihi mirasımızın gelecek nesillere aktarılması sürekliliği sağlayarak o kentin kimliğinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu sebeplerden ötürü tarihi yapı ve dokuların korunarak bir sonraki nesillere aktarılması çok önemlidir.

Tarihi kimliğini ve dokusunu büyük ölçüde korumuş Antakya'nın yaşanan büyük deprem felaketi sonucunda birçok tarihi yapısının zarar görmesiyle birlikte yenileme ve onarım çalışmaları gündeme gelmiştir.

Çalışma alanı olan Habibi Neccar Camiinin tüm süreçleri göz önünde bulundurularak, afet ve savaş sonrasında yıkıma uğramış örneklerle dünyada nasıl bir tasarım ve müdahale yapıldığı değerlendirilerek yeni öneriler sunulmuştur. Dünya örneklerinde de görülmektedir ki; tarihi yapıların tasarımında eski ve yeni teknolojiler iç içe kullanılmaktadır. Tasarımcı bu yeni teknolojileri kullanarak kullanıcıya yapının içinde eski ve yeniyi deneyimleme fırsatı sunmaktadır. Tasarımcının yeni bir teknolojiyle bir tasarımın yapıp camiyi tekrar kullanıma açtığını geçmişin ve geleceğin zıtlığını bir uyum içinde anlatmaya çalışılmalıdır. Özgün ve nitelikli malzemeleri korumalı fakat deprem sonrası kullanılamayan taşların benzer taş malzemelerle değil, çelik ve cam malzemelerle yeni tasarımlar yapılarak yaşatılmalıdır. Tüm bu süreçte asıl amaç yapının özgünlüğünü korumaktır (Tablo 3).

Tablo 3. Afet ve Savaş Sonrası Zarar Gören Dünya Örnekleri

Yapı	Sant Pere Kilisesi	Neues Müzesi	Esmâ Sultan Yalısı	Alman Parlamento Binası	Notre Dame Katedrali
Yeri	İspanya	Almanya	İstanbul	Almanya	Fransa
Geçirdiği Afet	Savaş	Savaş	Yangın	Savaş Yangın	Yangın
Hasar Alan Bölümleri	Kubbe	Güney kubbe ve diğer bölümler	Çatı	Kubbe ve diğer bölümleri	Kule Çatı
Yapılan Müdahale	-Yeni kubbe tasarımı -Güçlendirme -Onarım	-Onarım -Güçlendirme	-Onarım -Güçlendirme -Çatı Örtüsü Eki	-Onarım - Kubbe Eki	-Onarım -Kule ve Çatı Eki
Ekin Niteliği	Ek Eleman	Ek Yapı	Ek Yapı	Ek Eleman	Ek Eleman
Mevcut Yapı-Ek İlişkisi	Bitişik Ek	İç Mekân Eki	İç Mekân Eki	Bitişik Ek	Bitişik Ek
Kullanılan Malzeme	Geçirgen 'ETFE'	Tuğla ve Beton	Cam ve Çelik	Cam ve Çelik	Cam Kristal Plak Meşe Ağacı ve Karbon Elyaf
Yeni Tasarım Yaklaşımı	Nötrlük Uyum	Benzerlik Uyum	Nötrlük Uyum	Zıtlık	Zıtlık Yorum
Yeni İşlevi	Çok amaçlı salon	Müze	Etkinlik Alanı	Parlamento Binası	Kilise ve Kent çiftliği

Habibi Neccar Camiinin geçirdiği deprem sonrası birçok bölümü ağır hasar almıştır. İşlevini yitirmemiş olan bölümlerinin koruma ve bakım işlemleri devam ettirilerek yaşatılması önerilirken, mevcut işlevini yitiren ve tamamen yok olan bölümleri için yeni öneriler sunulmuştur (Tablo 3). Neues Müzesi örneğinin restorasyon süreci incelendiğinde yapının her bir bölümü için ayrı çözümler üretildiği görülmektedir. Hasar boyutuna göre onarım yapılarak Neues Müzesi'nin eski tarihi ve kültürel dokusuna uyum sağlamıştır.

Sant Pere Kilisesinin kubbe tasarımında şeffaf ve hafif bir malzeme olan ETFE kullanılması kilisenin kalıntıları ve doğal çevre ile geçirgenliğini sağlamıştır. Kilisenin orijinal yığma duvarlarına ağır bir yük bindirilmemesini sağlayarak ve gerekli güçlendirmeler yapılarak yapı korunmuştur. Notre Dame Katedralinde ise kullanılabilir durumdaki malzemeler kullanılmış ama kullanılmayan malzemeler yerine çelik ve kristal cam kullanılmıştır. Bu şekilde yeni ve modern bir tarz ortaya konulmuştur. Yapılacak yeni ek aynı zamanda ekolojik sürdürülebilirlik çerçevesinde de değerlendirilmiştir. Yapılan alan çalışmaları ve araştırmalar sonucunda Habibi Neccar Camiinin ağır hasar alan ve yok olan bölümlerinden birisi olan kubbesinin, taşıyıcı duvarlarından biri olan duvar kubbeden gelen deprem karşısındaki yüke cevap verememiş ve yıkılmıştır. Taşıyıcı duvarın yıkılmasıyla birlikte caminin kubbesi de çökmüştür. Bu tarz yapılar sağlam görünse de aslında çok hassas ve kırılabilir yapılarıdır. Müdahale yapılırken çok dikkat edilmeli ve duvarlara yük bindirilmemesi gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı hafif bir sistem olması ve yapıya yük oluşturmaması düşünülerek çöken kubbenin yerine çağdaş bir cam kubbe eki getirilmesi önerilmektedir. Camiinin kubbesine eklenmesi önerilen bu ekin yapıyla birlikteymiş gibi fakat aynı zamanda ondan ayırt edilebilen bir yaklaşım oluşturması ve yapının kimliğini zedelemekten ön plana çıkmasını sağlaması sebebiyle çelik, cam gibi malzemelerin kullanılması önerilmektedir. Alman parlamento binası örneğinde de görüldüğü üzere yapıya getirilen ekin malzemesinin cam çelik sistem olarak yapılmasıyla, yapının geçirgenliği artırılmış kente entegrasyonu sağlanmıştır (Şekil30). Eklenmesi önerilen cam kubbenin Habibi Neccar'ın yapıldığı ilk dönemdeki kubbesinin form ve oran açısından benzerliğinin olması fakat malzeme seçimi ve teknik özellikler bakımından da modern bir görünüm oluşturması hedeflenmektedir. Tarihi dokuda bulunan ve bulunduğu yerin kültürel ve tarihi bileşenini oluşturan bu Camiinin her bir bölümünün yaşatılarak korunabilmesinin en ideal yöntemi döneminin orijinal fonksiyonu ile korunması gerektiği düşünülmektedir. Neues Müzesi örneğinde de müze işlevinin devam ettirilmesi ile geçmişten günümüze ulaşan yapı kendi özgün işlevi ve değeriyle aktif hale getirilmiştir. Ayrıca Notre Dame Katedrali de Fransızlar için özgün bir değere sahiptir ve kilise olarak devam ettirilmesi düşünülmektedir. Bu sebeplerden dolayı Habibi Neccar Camiinin ibadet yapısı olarak kullanılması ve kendi işlevini devam ettirmesi önerilmektedir. Beden Duvarları büyük ölçüde yıkılan Caminin yapılan alan çalışması ve gözlemler sonucunda bu duvarları oluşturan taşların yeniden kullanıma uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalardan yola çıkarak mevcut yapı malzemeleri gerekli sağlamlaştırma ve onarım geçirdikten sonra kullanılarak ana duvarların yeniden ayağa kaldırılması önerilmektedir. Sant Pere Kilisesi örneğinde de görüldüğü üzere yapı geçirdiği savaşın izlerini koruyarak bir sembol haline getirilmiştir. Yapılan önerilerin yapıya saygılı, korumacılık çerçevesinde aynı zamanda günümüz mimari karakterini yansıtan müdahaleler niteliğinde olmasına önem verilmiştir. Habib-i Neccar Camiinin yapıldığı döneminin mimari özelliklerini, mimari karakterini, malzeme ve teknik özelliklerini koruyarak yeni kimliğini oluşturması hedeflenmiştir.

6.Değerlendirme Ve Sonuç

Tablo 4. Habib-i Neccar Cami Durumu ve Öneriler

Yapı Türü	İbadet
Yeri	Hatay, Antakya
Geçirdiği Afet	Deprem
Hasar Alan Bölümleri	-Kubbe yıkılmıştır.
Malzeme Özelliği	Yöresel kesme taş ve ahşap
Önerilen Müdahale	-Yeni kubbe tasarımı
Malzeme Önerisi	Ahşap ve benzeri Hafif Malzeme
Önerilen Tasarım İlkesi	Uyum
Önerilen İşlev	Cami

Antakya, kurulduğu günden bu yana birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, tarihsel süreç boyunca da kendine has bir kimliği oluşmuştur. Bu sayede kültürel ve tarihi miras açısından oldukça zengin bir kent haline gelmiştir.

Kuruluş tarihi M.Ö. tarihlere dayanan bu kent var olduğu günden bu yana birçok afet geçirerek yok olma tehlikesi geçirmiştir.

Yakın geçmişte gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli iki büyük depremden sonra kent büyük ölçüde etkilenmiştir. Kentte büyük bir yıkıma sebep olan bu depremler birçok kültürel mirasımıza da zarar vermiştir.

Çalışma alanımız olan Habib-i Neccar Camii de bu depremden etkilenen önemli kültürel ve tarihi miraslarımızdan birisidir. Cami gerçekleşen bu depremden ağır hasar almış ve birçok bölümü yıkılmıştır (Tablo 4).

Anadolu'da yapılmış olan ilk cami niteliği gibi birçok özelliği bir arada barındıran Habib-i Neccar Camii önemli kültürel mirasımızdır. Bu sebeplerden dolayı gereken müdahalelerin ve uygulamaların yapılarak yeniden kullanıma açılması ve bu kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılması kültürel belleğin korunması açısından oldukça önemlidir.

Bu doğrultuda yapılmış olan çalışma Habibi Neccar Camii'nin korunması ve restorasyonu sürecinde yapılacak olan çalışmalara öneri niteliği taşımaktadır.

Yapının araştırılan tarihsel süreci, günümüze kadar geçirdiği müdahaleler ve deprem sonrası durumları da göz önünde bulundurularak çalışmaya örnek oluşturacak savaş ve afetlerden etkilenmiş benzer durumda olan örnekler incelenmiş, analizleri yapılmıştır. İncelenen ve analizleri yapılan örneklerden çıkarılan sonuçlarla Habib-i Neccar Camii'ye deprem sonrası onarımı ve kullanımı için öneriler sunulmuştur.

Sant Pere Kilisesi, Neues Müzesi, Esmâ Sultan Yalısı, Alman Parlamento Binası ve Notre Dame Katedrali gibi incelenen birçok örneğin ortak özelliği olarak afet ve savaş sonrası zarar gören yapıların tarihi önemini ve dokusunu koruyarak, kent belleğindeki izlerine zarar vermeden ayağa kaldırıldığı ve kullanıma açıldığı görülmektedir. Bu restorasyonlarda eskinin korunduğu yeni eskiyle bir uyum içinde gelecek nesillere aktarıldığı gözlemlenmiştir.

Yapılan araştırmalar, gözlemler ve çıkarımlar sonucunda;

Minaresi, yıkılan ve ağır hasar gören duvarlarının kendine özgü malzemeleri ve yapım tekniği kullanılarak onarılması gerektiği,

Ağır hasar alarak yıkılan kubbenin ağırlığını taşıyamayarak yıkıldığı göz önünde bulundurularak, yapılacak olan müdahale ve uygulamanın hafif malzemeler ve depreme dayanıklı bir sistem tercih edilmesi gerektiği önerilmektedir.

Sonuç olarak, Habib-i Neccar Camii'nin onarılması ve yeniden ayağa kaldırılması sürecinde yapının tarihi ve kültürel değerinin yanı sıra deprem kuşağında olduğu gerçeği de göz önünde bulundurularak doğru müdahale, restorasyon ve koruma yöntemleri ve teknikleri ile yeniden tarihi dokuya ve kente kazandırılması gerektiği düşünülmektedir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Çalışmamıza katkılarından dolayı Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ve Antakya Belediyesine teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Çalışmada literatür taraması, gözlem, alan çalışması, örnek analizleri, öneriler ve sonuç kısımlarına tüm yazarlar eşit şekilde katkı sağlamıştır.

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Architectural Review, (2003).Alman Parlamento Binası Adresi: <https://www.architectural-review.com/>
- Arquitecturaviv, (2023). Neues Müzesi, Berlin. Erişim Adresi: <https://arquitecturaviva.com/works/neues-museum-1>
- Arkeolojik Haber, (2023), Habib-i Neccar Cami. Erişim Adresi: <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-habib-i-neccar-camii-habib-en-neccar-camisi-36329/>
- AProje, Habib-i Neccar Cami Rölöve Projesi. Erişim Adresi: <https://aproje.com.tr/portfolio/habib-i-neccar-camii-hatay/>
- Artfulliving(2023)Erişim Adresi: <https://www.artfulliving.com.tr/neler-oluyor/notre-dame-katedraline-vitrardan-cati-ve-heykel-i-22023>
- BBC Türkçe, (2019). Notre-Dame: Grafik ve fotoğraflarla tarihi katedraldeki yangın. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47960646>
- BDTİM, (2023). Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem ve Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi. Erişim Adresi <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>
- Burden, E., 2004, Illustrated Dictionary of Architectural Preservation, Restoration, Renovation, Rehabilitation, Reuse, McGraw-Hill Press, 215, New York.
- Demir, A. (1996). Çağlar İçinde Antakya, İstanbul: Akbank Yayınları.
- Devrim Topsakal, E. (2023). In Search of The 'Definite Reference': Cathedral of Notredame de Paris and Gothic Architecture, Doctoral Program, Middle East Technical University.
- Doğru Haber, (2014). İslamiyet'in Anadolu Topraklarına Yayıldığı İlk Mescit. Erişim Adresi: <https://dogruhaber.com.tr/haber/119505-islamiyetin-anadolu-topraklarina-yayildigi-ilk-mescid/>
- Fikriyat, (2023). Depremde Yıkılan 14 Asırlık Habib-i Neccar Cami. Erişim Adresi: <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/depremdede-yikilan-14-asirlik-habib-i-neccar-camii>
- GAD Architectural, (2000). Esmâ Sultan Yalısı, Global Architectural Development (GAD). Erişim Adresi: <https://www.arkiv.com.tr/proje/esma-sultan1/12296>
- Hatay Büyükşehir Belediyesi Arşivi, (2020). Habib-i Neccar Cami Planı.
- Hatay Vatan, (2019). Habib'ün Neccar'ın Kimliği ve Caminin Mimari Özellikleri. Erişim Adresi: <https://www.hatayvatan.com/habibun-neccarin-kimligi-ve-caminin-mimari-ozellikleri.html>
- Hatay Valiliği, Anadolu'nun İlk Camisi. Erişim Adresi: <http://www.hatay.gov.tr/anadolunun-ilk-camisi>
- Hevia, J. (2013). Sant Pere Kilisesi Restorasyonu. Erişim Adresi: <https://divisare.com/projects/233700-ferran-vizoso-jose-hevia-huge-skylight-church>
- IOSA, (2011). Sant Pere De Corbera D'ebre Kilisesi. Erişim Adresi: <https://www.iasoglobal.com/en/project/sant-pere-de-corbera-d-ebre-church>
- İTÜ, (2023). İTÜ Deprem Ön İnceleme Raporu. Erişim Adresi: https://haberler.itu.edu.tr/docs/default-source/default-document-library/2023_itu_deprem_on_raporu.pdf?sfvrsn=77afe59e_4
- Kandilli, (2023). Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem- Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi, 06 Şubat2023 Ekinözü Kahramanmaraş Depremi, Basın Bülteni.
- Kantarıcı, K. (2023). Deprem Sonrası Habib-i Neccar Cami ve Çevresinin Kuşbakışı Görünümü.
- Kayan, L.E. (2020). Tarihi Yapılardaki Çağdaş Eklerin Koruma ve Tasarım Bağlamı Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi,

- Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Koruma – Restorasyon Programı, İstanbul.
- Kiminsu,B. (2023) Habib-i Neccar Cami Deprem Sonrası Fotoğrafları, Betül Kiminsu Arşivi
- Kiper, P. (2004), Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması-Türkiye-Bodrum Örneği, Doktora Tezi, Ankara.
- Kocaoğlu, S.E. (2016). Antakya Tarihi Kent Dokusunun Kentsel Tasarım Açısından İrdelenmesi ve Bir Örnek Çalışma (Yüksek lisans tezi), Bartın Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bartın.
- Korkmaz, H. (2006). Antakya’da Zemin Özellikleri ve Deprem Etkisi Arasındaki İlişki. Coğrafi Bilimler Dergisi,4(2),49-66.doi: https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000066
- Li, Xin. (2020). Diagnosing Notre-Dame after fire. Nature Materials. doi:<https://doi.org/10.1038/s41563-020-0749-x>.
- Özçakır,(2019). Notre Dame Katedrali ile Kulesinin Bir Aradalığı: Ekleme, Yok Olma ve Yeniden İnşa, Arkitera. Erişim Adresi: <https://www.arkitera.com/gorus/notre-dame-katedrali-ile-kulesinin-bir-aradaligi-ekleme-yok-olma-ve-yeniden-insa/>
- Öztürk, S.D., İsmailoğlu, S. (2017). “Mimarlıkta İç Dış İlişkisinde Geçirgen Bir Arayüz Olarak Işıklık” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 53,Eylül 2017, s. 98-113. doi: 10.16992/ASOS.12644
- Stiftung Preußischer Kulturbesitz ,(2012). Neues Müzesi. Erişim Adresi: <https://www.museumsinsel-berlin.de/en/buildings/neues-museum/>
- Şancı, F. (2006). Hatay İlinde Türk Mimarisi I. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Tarakçı, S. (2017). Hatay Habib-i Neccar Külliyesi (Bitirme Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Muğla.
- Taylor,J. (2009). Neues Müzesi, Korumaya Yeni Bir Yaklaşım. Erişim Adresi: <https://www.buildingconservation.com/articles/neuesmuseum/neuesmuseum.htm>
- Tekin, M. (1993). Hatay Tarihi, Hatay Kültür Turizm ve Sanat Vakfı. Antakya.
- Türkiye Kültür Portalı, (2022). Habibi Neccar Camisi- Hatay. Erişim Adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/hatay/gezilecekyer/habibi-i-neccar-camii>
- Üsküplü, (2012). Hatay İli ve Yakın Çevresi İçin Deprem Senaryolarının CBS İçerisinde Hazırlanması ve Bu Senaryoların Tarihsel Depremler ile Karşılaştırılması (Yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, İklim ve Deniz Bilimleri Anabilim Dalı, Yer Sistem Bilimi Programı, İstanbul.
- Wikipedia, (2023). Habib-i Neccar Cami. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Habibi_Neccar_Camii
- Vincent Callebaut Architectures, (2019). PALINGENESIS, VCA'S TRIBUTE TO NOTRE-DAME. Erişim Adresi: https://vincent.callebaut.org/object/190503_tributetonotredame/tributetonotredame/projects
- Vitra Çağdaş Mimarlık Dizini, (2002). Esmâ Sultan İstanbul.Erişim Adresi: <https://www.vitracagdasmmimarlikdizisi.com/projeler/Esmâ-Sultan-Istanbul.aspx>
- Yüksel, Ş. (2021). Mekansal Süreklilik Bağlamında Tarihsel Katmanların Değerlendirilmesi: Antakya Kenti Örneği, Kent Akademisi, Volume 14, Issue 2, Pages, 361-373. doi: <https://doi.org/10.35674/kent.935168>